

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΦΡΑΔΕΛΛΟΣ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και από τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη, η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή οποιοδήποτε μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση, και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό, σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΙΣΛΑΜΙΚΕΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΚΡΗΤΗ

Δημιουργία εξωφύλλου: Βασίλης Ιωάννου
Διορθώσεις: Γιώργος Ιωάννου
Σελιδοποίηση: www.prepress-lab.com

© 2015 Φραδέλλος Χρήστος
e-mail: xfradel@yahoo.com

© 2015 CaptainBook.gr
Σόλωνος 99, 10678 Αθήνα
τηλ: 210 3846805 - fax: 210 3848269
www.captainbookondemand.gr

ISBN 978-618-5058-40-1

CaptainBook.gr

Δερβισηδες του τεκέ των Μεβλεβήδων στα Χανιά το 1910

*στην Άσπα
για όλα*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΤΙΝΑ	17
2. ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙΚΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΙΣΛΑΜ	21
<i>α. Καταγωγή και προϊστορία</i>	21
<i>β. Το θεολογικό υπόβαθρο της δημιουργίας των ταγμάτων</i>	28
<i>γ. Τα τάγματα ως έκφραση και παράγοντας ετεροδοξίας</i>	39
i. Αίρεση και ετεροδοξία	40
ii. Ντικρ	41
iii. Σάμα	43
<i>δ. Ιδιαιτερότητες και πολλαπλοί ρόλοι των ταγμάτων</i>	48
i. Ο ρόλος του πνευματικού οδηγού	48
ii. Αγιολατρία	49
iii. Η θέση της γυναίκας στις αδελφότητες	53
iv. Πολιτικός και στρατιωτικός ρόλος	55
A. ΟΙ ΙΣΛΑΜΙΚΕΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ Σ' ΑΥΤΗ	58
1. Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΙΣΛΑΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΧΙΚΩΝ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΩΝ	65
2. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΚΤΗΜΕΝΟΥΣ	70

3. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ	77	Δ. ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ	163
Β. ΤΑ ΙΣΛΑΜΙΚΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ	95	1. ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΑΚΜΗΣ	163
1. ΜΠΕΚΤΑΣΗΔΕΣ	96	2. ΤΑ ΟΡΘΟΔΟΞΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΩΣ ΤΡΟΧΟΠΕΔΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΤΩΝ ΤΕΚΕΔΩΝ	170
α. Ιδρυτής και δόγματα	96	3. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ	175
β. Τελετές	100	Ε. Η ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΤΕΚΕΔΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ	181
γ. Έθιμα	102	1. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ ΤΩΝ ΤΕΚΕΔΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ	187
δ. Γενίτσαροι και Μπεκτασήδες	103	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	194
2. ΜΕΒΛΕΒΗΔΕΣ	114	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	198
3. ΚΑΔΡΗΔΕΣ Η ΚΑΝΤΙΡΗΔΕΣ (ΚΑΔΙΡΙΥΕ-QADIRIYA)	124	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	216
4. ΧΑΛΒΕΤΗΔΕΣ (HALVETIYYE)	129	1. Γλωσσάριο	216
5. ΤΣΕΒΑΕΤΗΔΕΣ Η ΤΣΕΒΑΕΤΗΔΕΣ (CEVLETIYYA)	135	2. Ενδεικτικός πίνακας ιουδαιοχριστιανικών ονομάτων που υιοθέτησε το Ισλάμ	235
6. ΜΕΛΑΜΗΔΕΣ (ΜΕΛΑΜΙΥΥΑ)	137	3. Φωτογραφίες	237
7. ΡΙΦΑΗΔΕΣ (RIFAIS-RIFAIYYA)	139		
8. ΝΑΓΚΣΙΜΠΕΝΤΗΔΕΣ (NAKSIBENDIS)	143		
9. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗ	147		
Γ. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΙΣΛΑΜΙΚΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΣΤΟΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ	150		
1. ΟΙ ΤΕΚΕΔΕΣ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ	153		
2. ΤΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΔΟΧΩΡΑΣ-ΕΠΑΡΧΙΑΣ	155		
3. ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΑΤΑΥΤΙΣΤΟΙ ΤΕΚΕΔΕΣ	159		

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η θρησκευολογία είναι μια επιστήμη ιδιαίτερα απαιτητική, η οποία συναντάται με πολλές άλλες επιστήμες, όπως η θεολογία, η ιστορία, η αρχαιολογία, η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η επιγραφική, η λαογραφία κ.λπ. Τη σπουδαία αυτή επιστήμη φιλοδοξεί να υπηρετήσει το βιβλίο του Χρήστου Φραδέλλου «Ισλαμικές Αδελφότητες στην Τουρκοκρατούμενη Κρήτη». Όλες οι παραπάνω επιστήμες συμπορεύονται αρμονικά στο ανά χείρας βιβλίο και συντείνουν στο να μας κάνουν κοινωνούς μιας ιδιαίτερης και λίαν ταραγμένης περιόδου της ιστορίας της Κρήτης, που παρουσιάζει εξαιρετικό θρησκευολογικό ενδιαφέρον, λόγω των βίαιων εξισλαμισμών του γηγενούς πληθυσμού, αλλά και του θρησκευτικού συγκρητισμού που παραδοσιακά συναντάμε στη μεγαλόνησο κατά τη διάρκεια της μακραίωνης ιστορίας της.

Το ανά χείρας βιβλίο κυοφορήθηκε στην Κύπρο και γεννήθηκε στην άλλη μεγαλόνησο, την Κρήτη, και αποτελεί καρπό και επιστέγασμα της γόνιμης συμμετοχής του συγγραφέα του στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Θεολογικών Σπουδών του Πανεπιστημίου «Νεάπολις», στο πλαίσιο του οποίου είχα την τύχη να τον γνωρίσω. Ταυτόχρονα αποτελεί απτό δείγμα των επιστημονικών του ενδιαφερόντων, της αγάπης προς την ιδιαίτερή του πατρίδα, της επιθυμίας για προσφορά στην ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου του και στην εκπαίδευση, στον χώρο της οποίας διακονεί.

Το βιβλίο του Χρήστου Φραδέλλου με τίτλο «Ισλαμικές Αδελφότητες στην Τουρκοκρατούμενη Κρήτη» είναι

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

εξαιρετικά επίκαιρο, από την άποψη ότι καταπιάνεται με ένα θέμα, αυτό των ισλαμικών ταγμάτων ή αδελφοτήτων, το οποίο απασχολεί έντονα στις μέρες μας την κοινή γνώμη σε διεθνές επίπεδο. Ταυτόχρονα, η ευρεία χρήση αρχαιακού υλικού και οι πλούσιες παραπομπές στη σχετική ελληνική και ξένη βιβλιογραφία εγγυώνται την επιστημονική του εγκυρότητα.

Είμαι απόλυτα πεπεισμένος ότι το έργο, που με μεγάλη χαρά προλογίζω, θα καταστεί βιβλίο αναφοράς για όσους ασχολούνται με την ιστορία της Κρήτης και θα αποτελέσει σημαντικό βοήθημα για μαθητές, φοιτητές, εκπαιδευτικούς και γενικά ερευνητές, χάρη στις πολύτιμες πληροφορίες που περιέχει, στην εκτενή εισαγωγή του, στο γλωσσάριό του, αλλά και στις ενδιατάκτες θρησκευολογικές αναφορές του.

Η κριτική σκέψη, η συγκριτική παρουσίαση γεγονότων και καταστάσεων, η γλαφυρή γλώσσα, οι προσωπικές καταθέσεις και, ασφαλώς, η όλη θεματική του καθιστούν το ανά χείρας πόνημα ελκυστικό και ευανάγνωστο. Η ευρεία κυκλοφορία του, την οποία εύχομαι ολόψυχα, θα αποβεί προς όφελος του φιλιαναγνωστικού κοινού αλλά ταυτόχρονα και της επιστημονικής έρευνας.

Συγχαίρω τον συγγραφέα για την άκρως επιτυχή προσπάθεια, η οποία θεωρώ βέβαιο πως θα αποτελέσει προπομπό όσων, εύχομαι πολλών, θα ακολουθήσουν.

Δρ Φαίδων Παπαδόπουλος

Θεολόγος-Θρησκευολόγος
τ. Επιθεωρητής Μέσης Εκπαίδευσης Κύπρου

Οι Σούφι, οι δερβίσηδες, αποτελούν ένα κομμάτι του Ισλάμ το οποίο ασκεί στους δυτικούς μια ιδιαίτερη έλξη και γοητεία. Ίσως διότι κατά κάποιον τρόπο οι ισλαμικές αδελφότητες αρκετά συχνά κρατάνε αποστάσεις από το ορθόδοξο-σουνίτικο Ισλάμ, άρα φαντάζουν πιο ήπιες, πιο ανεξίθρησκες –αν και θερμά θρησκευόμενες– και πιο κοντά στη χριστιανική κουλτούρα, από την οποία έχουν αντλήσει άλλωστε αρκετά στοιχεία. Αυτά, σε συνδυασμό με τον μυστικισμό, τη μουσική και τον τελετουργικό χορό τους, δημιουργούν τις προϋποθέσεις μιας πολύ ενδιαφέρουσας ιδιαιτερότητας.

Ο υπογράφων στα πρώτα φοιτητικά μου χρόνια (δηλ. προ εικοσιπενταετίας) υπήρξα «θύμα» αυτής της γοητείας. Μελέτησα τους ποιητές τους και ιδιαίτερος τον Πέρση ιδρυτή του τάγματος των Μεβλεβήδων, τον Τζελαλαντίν Ρουμί. Η ζωή τα έφερε έτσι, ώστε όταν κλήθηκα να υπηρετήσω στη μέση Εκπαίδευση τοποθετήθηκα σε ένα σχολείο το οποίο κτίσθηκε εκεί που κάποτε βρίσκονταν οι κήποι του τεκέ των Μεβλεβήδων στα Χανιά. Έτσι μου δόθηκε το έναυσμα να αναζητήσω και να γνωρίσω περισσότερα – πέρα από την ούτως ή άλλως πασίγνωστη ποίηση των πάλαι ποτέ «γειτόνων» μου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω για τη βοήθειά τους: τον αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου «Νεάπολις» Πάφου, κ. Ζαχαρόπουλο Νικόλαο, τον καθηγητή μεσαιωνικής και βυζαντινής φιλολογίας και θεολόγο κ. Κατσαρό Βασίλειο, τη

θηρσκειολόγο και λέκτορα του Νεάπολης, κ. Κουτρομπέλη Αφροδίτη, τον επίκουρο καθηγητή οθωμανικής ιστορίας του Πανεπιστημίου Ρεθύμνου, κ. Ηλία Κολοβό, τον ιστορικό κ. Μαρίνο Σαρηγιάννη καθώς και τη φιλόλογο κ. Όλγα Παπαδομανωλάκη.

Ευχαριστώ επίσης το Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου Αποκατάστασης Παιδιών και Νέων Κρήτης, που ανταποκρίθηκε θετικά στο αίτημά μου να περιηγηθώ στους χώρους που κάποτε ζούσαν οι στροβιλιζόμενοι δερβίσηδες, καθώς και να φωτογραφήσω και να μετρήσω τους χώρους αυτούς.

Τον κ. Ραφτάκη Σπυρίδωνα, διευθυντή του Μουσικού Γυμνασίου Ρεθύμνου, για την άδεια που μου έδωσε να αναζητήσω αρχιτεκτονικά λείψανα του χώρου που κάποτε φιλοξενούσε τον τεκέ του Χασάν Μπαμπά.

Τον προϊστάμενο του Ι.Ν. Αγ. Νικολάου Σπλάντζιας Χανίων, π. Εμμανουήλ Μπλαζάκη, και τον συνεφημέριό του, π. Δημήτριο Λιόλιο, για την άδεια να εξερευνήσω και να φωτογραφήσω τον ναό που κάποτε ήταν το «μητροπολιτικό» τζαμί της πόλης και στέγαζε τον σημαντικότερο τεκέ των Μπεκτασήδων στα Χανιά.

Τον νομικό και ιστορικό ερευνητή κ. Ευθύμη Λεκάκη για την χρήσιμη κουβέντα μας και για τις φωτογραφίες που μου διέθεσε.

Ξεχωριστές ευχαριστίες πρέπει στις/στους βιβλιοθηκονόμους της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων, για την ευγένειά τους και την αντοχή τους να με ανεχθούν τόσο καιρό.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στον θεολόγο, θρησκειολόγο

και τ. Σύμβουλο θεολόγων και Επιθεωρητή Εκπαίδευσης της Κύπρου κ. Φαίδωνα Παπαδόπουλο για τη στήριξη και τη βοήθεια που μου παρείχε, καθώς και για την ευγένειά του να προλογίσει την παρούσα έκδοση.

Η έρευνα αυτή με οδήγησε να ξαναδω με άλλο βλέμμα τον τόπο μου, την Κρήτη, και ιδιαίτερα την πόλη που ζω, τα Χανιά, μια και τα σημάδια του χρόνου μετά από αυτή την εργασία είναι ακόμα πιο ευκρινή και ορατά από πριν. Για όλα τα παραπάνω νιώθω πραγματικά ευγνώμων, μια και καλύτερη γνώση του τόπου μας σημαίνει καλύτερη γνώση του εαυτού μας.

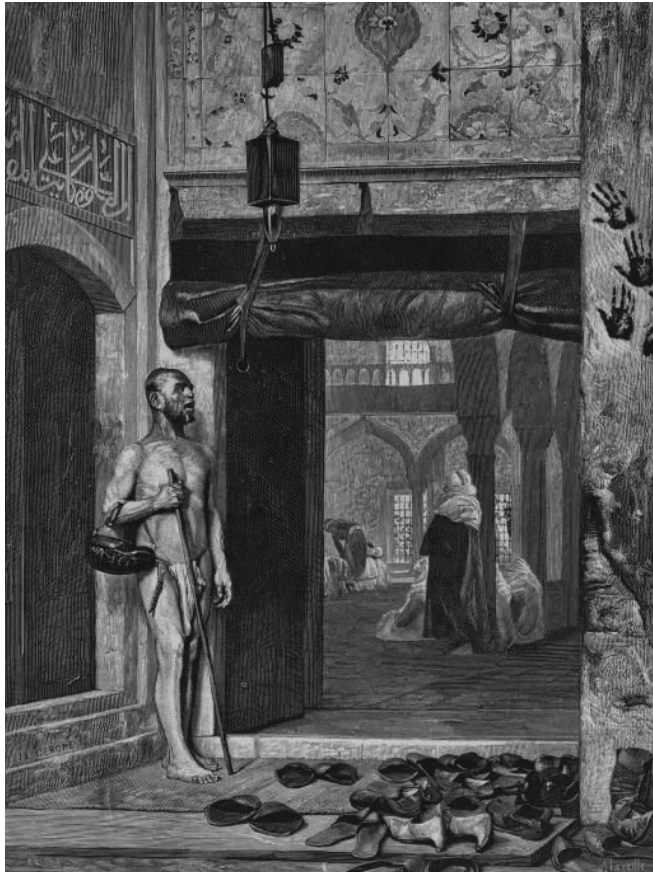
Χρήστος Π. Φραδέλλος

*Μούντρος Ρεθύμνης
Σεπτέμβριος του 2015*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΤΙΝΑ

Η ενασχόληση με το θέμα των ισλαμικών αδελφοτήτων, εν γένει, με οδήγησε σε μια θάλασσα πληροφοριών που η διάβασή της σίγουρα δεν ήταν στις προθέσεις μου αλλά ούτε και στις δυνατότητές μου. Η πλουσιότερη βιβλιογραφία, κυρίως ξενόγλωσση και ειδικά γαλλόφωνη, δυσχέραινε το έργο μου, μια και δεν μιλώ τη γαλλική γλώσσα. Όμως αυτό δεν ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπισα. Η έρευνα για τις αδελφότητες των δερβίσηδων πάσχει από έλλειψη πρωτογενούς υλικού, το οποίο είτε έχει χαθεί είτε βρίσκεται καταχωνιασμένο σε κάποια ιδιωτικά ή δημόσια αρχεία, ανεπεξέργαστο και στα ελληνικά αμετάφραστο. Ειδικά για την παρουσία των δερβίσηδων στο νησί της Κρήτης, ό,τι έχει γραφεί είναι σε επίπεδο άρθρων, όπως, από τους παλαιότερους, του Π. Χιδίρογλου και ακολούθως μελέτες που έχουν εκπονήσει οι ιστορικοί Ηλ. Κολοβός, Μαρ. Σαρηγιάννης, Αν. Αναστασόπουλος, Μαν. Μανούσακας καθώς και νεότεροι ερευνητές όπως η Κατ. Λημνίδη. Αυτό που διαπιστώσαμε όμως είναι η απουσία μιας θρησκευολογικής προσέγγισης των δερβίσηδων στην Κρήτη. Έτσι λοιπόν η εργασία αυτή, εκτός από τη συστηματική καταγραφή των αδελφοτήτων και των τεκέδων τους στην Κρήτη, έρχεται να προσθέσει στην ως τώρα παραγωγή ένα βλέμμα θρησκευολογικό, που σημαίνει μια ζεύξη ιστορίας, αρχαιολογίας, θεολογίας, λαογραφίας και συγκριτικής θρησκευολογίας,

Δερβίσης ζητιανεύει έξω από την είσοδο τζαμιού
(Λιθογραφία του 18ου αιώνα)

περιοχές μέσα στις οποίες κινήθηκα και ψηλάφησα το θέμα μου. Ο αναγνώστης λοιπόν θα συναντήσει αρκετές φορές, είτε μέσα στον βασικό κορμό της εργασίας είτε με τη μορφή υποσημειώσεων, θρησκευολογικές πληροφορίες που αποσαφηνίζουν και εξηγούν πράγματα που αφορούν τους δερβίσηδες και χωρίς αυτές τις πληροφορίες μένουν ανεξήγητα, ίσως δε και παρεξηγήσιμα.

Αρχικά λοιπόν αναφέρομαι στην καταγωγή των αδελφοτήτων και στην προϊστορία τους. Η ύπαρξη και λειτουργία των μοναστικών ταγμάτων δεν κατοχυρώνονται από το Κοράνι, οπότε η δημιουργία και η εξέλιξή τους προήλθε από ιστορικές, κοινωνικές και θεολογικές ζυμώσεις, ειδικά μέσα στα όρια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, μέρος της οποίας υπήρξε και η Κρήτη, που με απασχολεί στην παρούσα εργασία. Θεώρησα πως, πριν παρουσιάσω το θεολογικό υπόβαθρο των σουφικών ταγμάτων, έπρεπε να παρουσιάσω τον τρόπο που η «ετεροδοξία» ενυπάρχει στο Ισλάμ και πώς αυτή εκφράζεται μέσα από τις αδελφότητες των δερβίσηδων.

Οι εισαγωγικές διευκρινήσεις κλείνουν με τις, πέρα των θεολογικών, ιδιαιτερότητες των αδελφοτήτων και τους πολλούς πραγματικά ρόλους που είτε κλήθηκαν από την εκάστοτε κεντρική εξουσία να παίξουν, είτε η ίδια τους η φύση και δομή υπαγόρευσε στο κοινωνικό, πολιτιστικό, θεολογικό, οικονομικό ακόμα και στρατιωτικό πεδίο.

Στο πρώτο κεφάλαιο, προχωρώντας από το γενικό προς το ειδικό, βλέπουμε τα τάγματα μέσα από τον ρόλο τους στην κατάληψη του νησιού της Κρήτης από τους Οθωμανούς.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι Τούρκοι ήταν το όχημα με το οποίο ήρθαν οι αδελφότητες στην Κρήτη και έπαιξαν τον δικό τους ρόλο τόσο στην κατάληψη της τότε μεγάλης βενετικής αποικίας όσο και στην αφομοίωση του γηγενούς ελληνικού και χριστιανικού πληθυσμού στον ισλαμικό κορμό. Σε αυτό το πλαίσιο προσπάθησα να καταδείξω τον συνεκτικό ρόλο που οι αδελφότητες διαδραμάτισαν στη θρησκευτική συνοχή των μουσουλμάνων Τούρκων που ήρθαν στο νησί, αλλά και –κυρίως– στον εξισλαμισμό άρα και στον εξοθωμανισμό του ντόπιου ελληνοχριστιανικού στοιχείου.

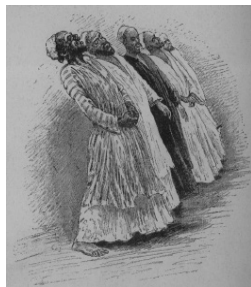
Η συνέχεια ανήκει στα τάγματα καθ' εαυτά. Έτσι στο δεύτερο κεφάλαιο καταγράφονται οι οκτώ διαφορετικές αδελφότητες που έδρασαν στο νησί, των οποίων παρουσιάζεται η ιστορία και ό,τι τις αφορά κατά την εδώ παρουσία τους (τεκέδες, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική παρουσία), τόσο στα αστικά κέντρα αλλά και στην ενδοχώρα. Το γεγονός ότι η παρουσία τους εστιάζεται κυρίως στις πόλεις, ενώ απουσιάζουν από την ενδοχώρα (τρίτο κεφάλαιο) άφησε χώρο να αναπτυχθούν τα χριστιανικά μοναστήρια και να επιτελέσουν τον σπουδαίο τους ρόλο για τους γηγενείς, λειτουργώντας ταυτόχρονα ως ανάχωμα στη επέκταση των ισλαμικών ταγμάτων (τέταρτο κεφάλαιο). Τα μοναστήρια αναπτύχθηκαν λοιπόν ως το αντίπαλον δέος των ισλαμικών αδελφοτήτων.

Η επί δυόμισι αιώνες παρουσία των Τούρκων στο νησί της Κρήτης υπέθαλψε και έθρεψε την εδώ παρουσία των Σούφι. Οι ιστορικές ανακατατάξεις που επήλθαν από το

φυλλορρόγημα της άλλοτε κραταιάς αυτοκρατορίας του Οσμάν έφερε και την αλλαγή στο νησί. Η ενσωμάτωση της Κρήτης στην ελληνική επικράτεια, έδειξε τον δρόμο της εξόδου εκτός από τον τουρκικό στρατό και στα ισλαμικά τάγματα. Η πόρτα έκλεισε για αυτά με την ανταλλαγή των πληθυσμών ύστερα από τη μικρασιατική, για τον ελληνισμό, συμφορά (πέμπτο κεφάλαιο). Κλείνει, ας μας επιτραπεί, το «οδοιπορικό» μας αυτό, ανιχνεύοντας τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα των τεκέδων των δερβίσηδων στις κρητικές πόλεις.

Μπορεί οι δυόμισι αιώνες της παρουσίας των αδελφοτήτων στην Κρήτη να μην καλύπτουν όλο το χρονικό φάσμα της ύπαρξής τους στην ισλαμική ιστορία, αλλά σίγουρα ήταν η περίοδος της ωριμότητας και της δόξας τους. Γίνεται εύκολα λοιπόν αντιληπτό ότι η μελέτη των αδελφοτήτων δεν έχει μόνο θρησκευολογικό ενδιαφέρον, αλλά και έντονα ιστορικό.

Κλείνοντας θα πρέπει να εξηγήσω την εκκωφαντική απουσία αναφορών στην υπέροχη και παγκόσμια γνωστή ποίηση των Σούφι. Αν και παραμένω εραστής της ποίησής τους, θεώρησα ότι η παρουσίασή της θα με έβγαζε από τους στόχους που έθεσα από την αρχή για την παρούσα εργασία.

2. ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙΚΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΙΣΛΑΜ

α. Καταγωγή και προΐστορία

Μέχρι την εμφάνιση του Ισλάμ η Μέση Ανατολή γνώριζε ήδη από αιώνες την ύπαρξη των χριστιανικών αδελφοτήτων, δηλ. των μοναστηριών και των μοναχών που τα κατοικούσαν. Οι χριστιανικές αδελφότητες εκτεινονταν από τη Μικρά Ασία, τα ανατολικά παράλια της Μεσογείου και την Αίγυπτο μέχρι την πέρα της Μεσοποταμίας περιοχή και τον Πόντο. Χριστιανοί άλλωστε κυριαρχούσαν σε αυτές τις περιοχές, είτε Ορθόδοξοι είτε Κόπτες, Μονοφυσίτες, Νεστοριανοί και Αρμένιοι. Η ύπαρξη και ο τρόπος ζωής και οργάνωσης των χριστιανικών αδελφοτήτων ήταν μια γνώριμη εικόνα για τους κατοίκους των περιοχών αυτών, χριστιανών και μη. Ο προφήτης Μωάμεθ, αν και επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τον χριστιανισμό, δεν συμπεριέλαβε, όπως θα δούμε, στο θρησκευτικό του σύστημα αυτόν τον τρόπο ζωής. Παρ' όλα αυτά δημιουργήθηκαν μοναχικές αδελφότητες μέσα στους κόλπους του Ισλάμ, οι οποίες έδρευαν σε τεκέδες (= μοναστήρια) και ανέπτυξαν μια θαυμαστή και εκτεταμένη δικτύωση σε ολόκληρο τον ισλαμικό κόσμο μέχρι και σήμερα. Όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης, ο μοναχισμός στο Ισλάμ δεν ακολουθεί τον τύπο του χριστιανικού μοναχισμού, διαφοροποιείται αρκετά χωρίς όμως να απεμπολεί όλες τις χριστιανικές ή άλλες επιρροές του.

Σουφισμός ονομάζεται το μυστικιστικό κίνημα στους κόλπους του Ισλάμ το οποίο πρεσβεύει μια καθαρή,